

چهارمضراب شور و شهنواز برای ارکستر سازهای موسیقی کلاسیک ایرانی

تألیف:

حسین خوش چهره زیبا

عضویت علمی دانشکده معماری و هنر دانشگاه گیلان

مرکز نشر دانشگاه گیلان

تألیف حسین خوش چهره زیبا

چهارمضراب شور و شهنواز برای ارکستر سازهای موسیقی کلاسیک ایرانی

Chaharmezrab in Shour and Shahnaz For Iranian Classical Orchestra

By:

Hossein Khoshchehreh Ziba

University of Guilan Press

تا به امروز برای درس ارکستر در رشته نوازندگی ساز ایرانی محدود کتبی جهت آموزش، طراحی و تدوین شده است. از این روی نگارنده بر آن شد تا به پشتوانه سال‌ها تجربه در تدریس این درس، کتابی برای آن به نگارش در آورد. همان‌طور که از عنوان کتاب پیداست از گونه رایج چهارمضراب، دستگاه شور و همچنین فضای مدال گوشه شهنواز به عنوان یکی از مهم‌ترین فضاهای مدال در این دستگاه استفاده شده است. آنچه در کتاب پیش رو از جانب نگارنده آمده، نگرشی خواستار تحول در بُعد آموزش و تلاشی در راستای ایجاد پیوند و همچنین ارائه موسیقی کلاسیک ایران با بهره‌مندی از مؤلفه‌های گوناگون علوم شناخته‌شده موسیقی است که چینی‌اش از ارکستر را اتخاذ کرده تا از جنبه‌های مختلف درسی با همین عنوان در فضاهای آموزشی مورد استفاده قرار گیرد.

ISBN 978-600-115330-1

**چهارمضرب شور و شهناز
برای ارکستر سازهای موسیقی کلاسیک ایرانی**

تألیف:

حسین خوش چهره زیبا

هیئت علمی دانشکده معماری و هنر دانشگاه گیلان

مرکز نشر دانشگاه گیلان

۱۴۰۴

دانشگاه گیلان
۱۳۵۳-۱۹۷۴

شابک: ۳-۳۳۰-۱۵۳-۶۰۰-۹۷۸

سرشناسه	خوش‌چهره زیبا، حسین، ۱۳۷۰-
عنوان و نام پدیدآور	چهارمضراب شور و شهنواز برای ارکستر سازهای موسیقی کلاسیک ایرانی / تالیف حسین خوش‌چهره زیبا؛ ویراستار علمی مهدی علمی.
مشخصات نشر	رشت: دانشگاه گیلان، انتشارات، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری	۵۵ ص.: پارتیسیون.
شابک	978-600-1533-30-3
وضعیت فهرست نویسی	فیفا
موضوع	موسیقی ایرانی. چهار مضراب -- پارتیسیون Music, Iranian. Chahar mezarab -- Scores*
	موسیقی ایرانی -- دستگاه‌ها -- پارتیسیون Music, Iranian -- Dastgah -- Scores and parts*
شناسه افزوده	علمی، مهدی، ۱۳۴۶ -، ویراستار
شناسه افزوده	دانشگاه گیلان، انتشارات
رده بندی کنگره	MT۶۵۴:
رده بندی دیویی	۷۸۹/۷۲:
شماره کتابشناسی ملی	۱۰۰۰۰۸۰۳:

مرکز نشر دانشگاه گیلان

عنوان کتاب	:	چهار مضراب شور و شهنواز برای ارکستر سازهای موسیقی کلاسیک ایرانی
مؤلف	:	حسین خوش‌چهره زیبا
ویراستار علمی و ادبی	:	مهدی علمی
نوبت چاپ	:	اول، ۱۴۰۴
ناشر	:	مرکز نشر دانشگاه گیلان
شمارگان	:	۱۰۰۰ جلد

* هر گونه چاپ و تکثیر صرفاً در اختیار مرکز نشر دانشگاه گیلان است.

تقدیم به

استاد حسین علیزاده

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	ث
توضیحات پارتیتور.....	۱
چهارمضرب شور و شهناز برای ارکستر سازهای موسیقی کلاسیک ایرانی.....	۳
فهرست منابع.....	۴۹

به‌زعم نگارنده امروزه موسیقی کلاسیک ایران، در حال سپری‌کردن نوعی تحول و پوستاندازی در نگرش موسیقایی و تجربه‌ارائه اشکال متفاوتی از موسیقی در هر دو حوزه نظری و عملی است. نکته درخور توجه درباره این تحولات، ضرورت تلاش بیشتر در ایجاد پیوندهایی مابین ریشه‌های تاریخی و کارکردهای کنونی است. زیرا که هنرها همواره چون زنجیره‌ای حلقه در حلقه نسل‌های پیش از خود دارند و اگر این زنجیره گسسته شود، هر کدام بی‌هویت و ناکام، درمی‌مانند و یقیناً انجام و فرجامی هم نخواهند داشت. از این‌روی لزوم پیشرو بودن در نوآوری و خلاقیت، اتصال و ارج‌نهادن به حلقه‌های قبل و قبل‌تر است که موسیقی نیز از این قاعده مستثنا نیست. با پویش در بن‌مایه‌های دیروز می‌توان رویش و آفرینش در سرمایه‌های امروز را به دغدغه‌مندان پیشکش کرد و در احیای این ارزش‌ها، کوشش نمود (پاکباز ۱۳۸۸: ۱۵۳-۱۵۲). توسعه تألیفات، باهدف به‌کارگیری توسط مدرسان و دانشجویان، بیش‌ازپیش ضروری می‌نماید بدین جهت لازم است در راستای رونق و رواج این مهم، پیوسته تلاش گردد.

حدوداً از اواخر قاجار؛ نفوذ فرهنگ غرب، دگرگونی‌های سیاسی - اجتماعی و تغییرات عمده‌ای در زیست ایرانیان رقم زد و به دنبال آن فرهنگ و هنر و همچنین موسیقی، دستخوش تغییراتی گردید. تبعیت موسیقی ایران از قالب موسیقی اروپا، در برخی موارد منجر به گشایشی در تبادل تفکرات موسیقی غرب با موسیقی‌دان ایرانی شد و رفته‌رفته احساس نیاز به تثبیت قالب‌های جدید موسیقایی در مقایسه با دوران پیش از آن به وجود آمد (سپنتا ۱۳۹۹: ۱۷۶-۱۷۵). هم‌زمان با ورود آوانگاری به شیوه غربی از حدود ۱۳۰۰ ه.ش به بعد، پدیده ارکستر نیز در موسیقی ایران گسترش چشمگیری یافت. حتی بعضاً عده‌ای که این شیوه ارائه را برای موسیقی کلاسیک ایران، ناقص می‌دانستند و یا این رویه را ناقص جریان اصلی برمی‌شمردند، پس از آشنایی بیشتر، به مرور زمان ناگزیر به پذیرش آن شدند (خالقی ۱۳۸۱: ۸۸-۸۷). حال آنکه امروز فارغ از کشمکش‌های تاریخی یک سده اخیر در مورد قالب ارکستر در ارائه موسیقی کلاسیک ایران و با عنایت به تمامی فراز و فرودهایی که به طول تاریخ از سر گذرانده، باید دید که الگوبرداری از موسیقی غرب و علوم مرتبط با آن، تا چه اندازه توانسته ماهیت و امکانات همه‌جانبه موسیقی کلاسیک ایران را پوشش دهد و آن را معرفی کند. قضاوت در این باره کار دشواری است؛ اما در یک مورد می‌توان گفت که موسیقی‌دان ایرانی با به‌کارگیری ارکستر و بومی‌سازی آن در سازهای موسیقی کلاسیک ایران، توانسته به منبع گسترده‌تری از نواها و آواها گرداگرد اصوات این موسیقی دست یابد که پیش از آن میسر نبود.

تا به امروز برای درس ارکستر در رشته نوازندگی ساز ایرانی محدود کتبی جهت آموزش، طراحی و تدوین شده است. از این‌روی نگارنده بر آن شد تا به پشتوانه سال‌ها تجربه در تدریس این درس، کتابی برای آن به نگارش در آورد. همان‌طور که از عنوان کتاب پیداست از گونه رایج چهارمضرب، دستگاه شور و همچنین فضای مدال گوشه شهنواز به‌عنوان یکی از مهم‌ترین فضاهای مدال در این دستگاه استفاده شده است (تهماسبی ۱۴۰۰: ۴۷۱). آنچه در کتاب پیش رو از جانب نگارنده آمده، نگرشی خواستار تحول در بُعد آموزش و تلاشی در راستای ایجاد پیوند و همچنین ارائه موسیقی کلاسیک ایران با بهره‌مندی از مؤلفه‌های گوناگون علوم شناخته‌شده موسیقی است که چپ‌نشی از ارکستر را اتخاذ کرده تا از جنبه‌های مختلف در درسی با همین عنوان در فضاهای آموزشی مورد استفاده قرار گیرد.

باغ‌ها را گرچه دیوار و در است

از هوشان راه با یکدیگر است

شاخه‌ها را از جدایی گر غم است

ریشه‌ها را دست در دست هم است (هوشنگ ابتهاج)

حسین خوش‌چهره

عضو هیئت علمی دانشگاه گیلان

توضیحات پارتیتور

توضیحات پارتیتور

سرکلیدگذاری مدال براساس دودانگ

شور شهنواز

علامت و اصطلاحات

دراب دیز تکریر تکیه استاکانو آرشه‌ی راست آرشه‌ی چپ پیژنگانو آرشه نرملو

اصطلاح تکیه نخستین بار توسط علی‌نقی وزیری در کتاب دستور جدید تار و سه‌تار با این علامت استفاده شد.

کوک تار و سه‌تار

کوک بم‌تار

کوک سنتور در سه وضعیت

کوک کمانچه

چهارمضرب شور و شهناز
برای ارکستر سازهای موسیقی کلاسیک ایرانی

1. $\text{♩} = 140$

تار ۱ *mf*

تار ۲ *mf*

سه تار *mf*

عود *mf*

بم تار *mf*

سنتور ۱ *mf*

سنتور ۲ *mf*

کمانچه ۱

کمانچه ۲

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

The musical score is written for a 12-stringed instrument ensemble, consisting of six parts: Tar 1, Tar 2, Seta, Oud, Bim Tar, Santur 1, Santur 2, Kamancha 1, and Kamancha 2. The score is organized into three systems of staves. The first system includes Tar 1, Tar 2, and Seta. The second system includes Oud and Bim Tar. The third system includes Santur 1, Santur 2, Kamancha 1, and Kamancha 2. The notation is in Persian style, using a 12-stringed instrument tuning. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 2/4. The score features various musical notations, including eighth notes, sixteenth notes, and rests, with some parts having a 2-measure rest in the third measure. The Kamancha parts are mostly rests, indicating they are not playing in this section.

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

22

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

mf

mf

p *mf*

p *mf*

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

31

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

The musical score is written for 11 instruments: Tars (1 and 2), Setar, Oud, Bam Tar, Santur (1 and 2), and Kamancheh (1 and 2). The music is in a 2/4 time signature and a key signature of one flat. The score is divided into four measures. The first three measures contain musical notation for all instruments, while the fourth measure contains only rests for all instruments. The notation includes various musical symbols such as notes, rests, and dynamic markings.

38

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

46

تار ۱

p

mp

تار ۲

p

mp

سه تار

p *mf*

عود

p

mp

بم تار

p

mp

سنتور ۱

p

mp

سنتور ۲

p

mp

کمانچه ۱

pizz.

mp

کمانچه ۲

pizz.

mp

52

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

The musical score is written for a traditional Persian orchestra. It consists of three systems of staves. The first system includes Tars (1 and 2), Seta, and Eud. The second system includes Bem Tar, Santur (1 and 2), and Kamancha (1 and 2). The notation is in Persian style, with melodic lines for the stringed instruments and rhythmic patterns for the Seta and Santur. Dynamics markings of *mf* and *p* are used throughout. The Seta and Santur parts feature a repeating rhythmic motif of eighth notes. The stringed instruments (Tars, Eud, Bem Tar, Kamancha) play a melodic line that changes in the 14th measure.

60

1. 2.

تار ۱ *mf*

تار ۲ *mf*

سه تار

عود *mf*

بم تار *mf*

سنتور ۱ *mf*

سنتور ۲ *mf*

کمانچه ۱ *mf*

کمانچه ۲ *mf*

The musical score is arranged in two systems of five staves each. The instruments are labeled on the left of each staff:

- System 1:**
 - تار ۱ (Tar 1)
 - تار ۲ (Tar 2)
 - سه تار (Sehtar)
 - عود (Ud)
 - بم تار (Bam Tar)
- System 2:**
 - سنتور ۱ (Santur 1)
 - سنتور ۲ (Santur 2)
 - کمانچه ۱ (Kamancheh 1)
 - کمانچه ۲ (Kamancheh 2)

The score covers measures 65 to 70. Measure 65 begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a common time signature. Measures 66 and 67 contain rests for all instruments. Measure 68 starts with a second ending bracket (marked '2') and continues through measures 69 and 70. Dynamics include piano (*p*) and crescendo/decrescendo hairpins. A vertical dashed line is placed at the end of measure 70.

73

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بیم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

mf

mf

mf

mf

mf

mf

mf

mf

arco

arco

mf

mf

78

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

p *mf*

p *mf*

84

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

89

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

p *mf*

p *mf*

95

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

The musical score is arranged in a system with five staves. The first four staves are for the Tars (1 and 2), Setar, and Oud. The fifth staff is for the Bim Tar. The next two staves are for the Santur (1 and 2). The final two staves are for the Kamancha (1 and 2). The score is written in a key signature of two flats (B-flat and E-flat) and a 4/4 time signature. Measures 95-97 show the Tars, Setar, Oud, and Bim Tar playing a rhythmic pattern of eighth notes. Measures 98-99 show the Kamancha playing a melodic line with accents.

100

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

p *mf*

p *mf*

106

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

The musical score is written for a 12-stringed instrument ensemble, featuring parts for Tar, Seta, Oud, Bim Tar, Santur, and Kamancha. The score is divided into two systems, each with six staves. The first system includes parts for Tar 1, Tar 2, Seta, Oud, Bim Tar, and Santur 1. The second system includes parts for Santur 2, Kamancha 1, and Kamancha 2. The music is written in a key signature of one flat (B-flat) and a 4/4 time signature. The first system consists of six measures, with the first two measures containing melodic lines for the Tar, Seta, Oud, and Bim Tar, and the remaining four measures being rests. The second system consists of six measures, with the first two measures being rests and the remaining four measures containing melodic lines for the Santur 2, Kamancha 1, and Kamancha 2. The Kamancha parts include dynamic markings of *p* (piano) and *mf* (mezzo-forte).

III

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بیم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

p *mf*

p *mf*

117

تار ۱

f *mf*

تار ۲

f

سه تار

f

عود

f

بم تار

f

سنتور ۱

f

سنتور ۲

f

کمانچه ۱

f *p*

کمانچه ۲

f *p*

123

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

f

f

f

f

mf

f

f

f

f

p

p

[illegible]

129

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

p *mf* *p*

p *mf* *p*

p *mf* *p*

[illegible]

[illegible]

141

تار ۱ *mf*

تار ۲ *mf*

سه تار *mf*

عود *mf*

بم تار *mf*

سنتور ۱ *mf*

سنتور ۲ *mf*

کمانچه ۱ *mf*

کمانچه ۲ *mf*

145

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

149

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

157

تار ۱

p

تار ۲

p

سه تار

p

عود

p *mf*

بم تار

p *mf*

سنتور ۱

p *mf*

سنتور ۲

p *mf*

کمانچه ۱

mf *f* *mf*

کمانچه ۲

mf *f* *mf*

162

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

mf

mf

mf

p *mf*

p *mf*

167

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

171

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

174

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

178

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

186

تار ۱

p

mp

تار ۲

p

mp

سه تار

p *mf*

عود

p

mp

بم تار

p

mp

سنتور ۱

p

mp

سنتور ۲

p

mp

کمانچه ۱

pizz

mp

کمانچه ۲

pizz

mp

192

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

mf p

mf p

mf p

mf p

mf p

mf p

mf p

mf p

200

1. 2.

تار ۱ *mf*

تار ۲ *mf*

سه تار

عود *mf*

بم تار *mf*

سنتور ۱ *mf*

سنتور ۲ *mf*

کمانچه ۱ *mf*

کمانچه ۲ *mf*

205

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

211

تار ۱

p *mf*

تار ۲

p *mf*

سه تار

p *mf*

عود

p *mf*

بم تار

p *mf*

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

214

تار ۱

p

mf

تار ۲

p

mf

سه تار

p

mf

عود

p

mf

بم تار

p

mf

سنتور ۱

p

سنتور ۲

p

کمانچه ۱

arco

p

کمانچه ۲

arco

p

218

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

f

f

f

f

f

mf

mf

mf

mf

222

تار ۱

تار ۲

سه تار

عود

بم تار

سنتور ۱

سنتور ۲

کمانچه ۱

کمانچه ۲

ff

ff

ff

ff

ff

f

f

f

f

ff

ff

ff

ff

فهرست منابع

پاکباز، روئین

۱۳۸۸ دایره‌المعارف هنر (نقاشی، پیکره‌سازی و هنر گرافیک)، تهران: فرهنگ معاصر.

تیماسبی، ارشد

۱۴۰۰ کتاب گوشه: فرهنگ نواهای ایران، تهران: مؤسسه فرهنگی – هنری ماهور.

خالقی، روح‌الله

۱۳۸۱ سرگذشت موسیقی ایران، تهران: مؤسسه فرهنگی – هنری ماهور، جلد سوم.

سپینتا، ساسان

۱۳۹۹ چشم‌انداز موسیقی ایران، تهران: مؤسسه فرهنگی – هنری ماهور.

علیزاده، حسین

۱۴۰۲ دستور تار و سه‌تار دوره متوسطه، تهران: مؤسسه فرهنگی – هنری ماهور.

معروفی، موسی

۱۳۸۹ ردیف هفت دستگاه موسیقی ایرانی، تهران: مؤسسه فرهنگی – هنری ماهور.

وزیری، علینقی

۱۳۶۹ دستور جدید تار و سه‌تار، تهران: فرهنگسرا.

University of Guilan Press

**Chaharmezrab in Shour and Shahnaz
For Iranian Classical Orchestra**

By:
Hossein Khoshchehreh Ziba